

MEDIJSKA POLITIKA I PAZRJEŠENJE ETNIČKIH KONFLIKTA

Tarik Jusić

1. Uvod

Svrha ovog teksta je analiza i opis primjenjene medijske politike usmjerene na podršku provedbe mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini (BiH). U tom kontekstu, ovaj rad će se baviti sa nekoliko osnovnih pitanja o problemima i mogućnostima implementacije, te o rezultatima i iskustvima stečenim iz primjene navedene medijske politike. Ta osnovna pitanja mogu se preciznije formulisati na slijedeći način:

- Da li i kako medijska politika utječe na procese demokratizacije i implementacije mira u post-dejtonskoj BiH?
- Koje teškoće su se pojavile tokom implementacije medijske politike u etnički polarizovanom okruženju BiH?
- Kakva je pozicija medija u kompleksnim odnosima raspodjele socijalne moći u takvom društvu?
- Postoji li kapacitet i želja na strani lokalnih bosanskih vlasti da održe mir i unaprijede razvoj demokratske medijske sfere i civilnog društva uopšte? Drugim rječima, kakva je perspektiva primjenjene medijske politike?

Prva teza ovoga rada je da se uspješna medijska politika mora suočiti sa sveukupnošću problema i ne može se zasnivati na selektivnom pristupu pošto je BiH medijska sfera u stanju koje zahtijeva totalnu i radikalnu rekonstrukciju. Drugim riječima, djelomična rješenja neće biti efektivna jer vladajuće nacionalne oligarhije nastoje da koriste sva raspoloživa sredstva kako bi održale svoj monopol nad javnim diskursom. Shodno tome, efektivna medijska politika mora da bude usmjerena na totalnu rekonstrukciju medijske scene. Ona mora da simultano tretira strukturalnu reorganizaciju, pitanja slobode medija, probleme medijskog djelovanja i uvredljivog jezika, kreiranja nezavisnih regulativnih institucija i mehanizama sprovedbe njihovih odluka, školovanja novinara i medijskih menadžera, kao i kreiranje međuetničke komunikacije. Neuspješan tretman bilo kojeg od ovih problema direktno će uzdrmati sve ostale aspekte primjenjene medijske politike.

Druga teza glasi da se posebna pomoć treba usmjeriti na lokalne nezavisne medijske organizacije, a potrebno se posebno fokusirati na rekonstrukciju najutjecajnijih lokalnih mreža javne radio-televizijske difuzije. Samo na taj način moguće je oduzeti nacionalističkim akterima njihov monopol nad medijskom sferom. Drugim rječima, vrlo je vjerovatno da ambiciozni projekti uspostave potpuno novih, međunarodno-sponzoriranih i kontrolisanih

mreža radio-televizijske difuzije kakve su OBN i FERN (vidi str. 14) naiđu na jak otpor kod lokalnih vlasti i publike, te zbog toga ostanu u sjeni domaćih medija.

Treća teza odnosi se na generalne procese u okviru medijske sfere. U slučaju BiH možemo zapaziti dva paralelna ali suprotna procesa: na jednoj strani internacionalni akteri nastoje da pokrenu procese integracije otklanjanjem informativne blokade i unapređenjem međuetničke komunikacije, dok na drugoj strani vladajuće oligarhije nastoje da dalje fragmentiraju medijsku scenu i publiku putem kreiranja medija u vlasništvu političkih partija na lokalnim i regionalnim nivoima. Zato, dugoročna medijska politika mora da se pozabavi ovim problemom i da se fokusira na manje medijske organizacije na opštinskim i regionalnim nivoima i u manje urbanim djelovima zemlje.

U svrhu analize gore navedenih pitanja i podrške datih teza, ovaj rad prvo predstavlja generalne socioekonomske i političke uvjete, probleme, i glavne aktere na političkoj sceni Bosne i Hercegovine. Zatim slijedi analiza generalnih uvjeta u oblasti medija, te analiza uloge medija u borbi za vlast i socijalnu moć u post-dejtonskoj Bosni. Treći dio izdvaja najvažnije odluke donesene od strane međunarodne zajednice tokom primjene medijske politike, te daje uvid u ciljeve i strategije te politike. Četvrti dio analizira primjenu razvijene medijske politike. Peti dio zatim opisuje rezultate i utjecaj primjenjene medijske politike na lokalne zajednice. I konačno, šesti dio sumira istraživanje izdvajanjem najvažnijih lekcija i daje prijedloge za moguću dalju primjenu stečenih iskustava u sličnim slučajevima.

2. Opšti socioekonomski i politički uvjeti¹

Ovaj dio daje uvid u opšte socioekonomske i političke uvjete u današnjoj Bosni i Hercegovini. Kao prvo su predstavljene glavne karakteristike populacije, dominantni politički koncepti i grupacije, ekonomski uvjeti i aranžmani stvoreni nakon Dejtonskog sporazuma. Nakon toga, ovaj dio predstavlja glavne međunarodne aktere uključene u implementaciju mirovnog sporazuma i daje procjenu dominantne raspodjele moći u društvu. Na taj način, ovaj dio teksta predstavlja neophodnu bazu za dalju analizu medijske scene koja se može izvršiti samo u okviru šireg društvenog konteksta u kojem mediji djeluju.

2.1. Dominacija nacionalnih koncepata

Etnička struktura BiH uveliko reflektuje strukturu bivše Jugoslavije: niti jedna od tri glavne etničke skupine – Bošnjaci,² Srbi i Hrvati – nije imala apsolutnu većinu. Prema cenzusu iz 1991. godine, Bosna je imala 4.35 miliona stanovnika: Bošnjaci su činili 44%, Srbi 31% i Hrvati 17% populacije. Oko 5% stanovništva izjašnjavalo se kao Jugoslaveni, a preostalih 3% bilo je sačinjeno od 25 drugih naroda. U skladu sa takvom etničkom strukturom, prvi slobodni izbori u novembru 1990. godine na vlast su doveli snage iz tri etnička kampa. Bošnjačka nacionalistička stranka SDA (Stranka demokratske akcije) osvojila je najveći

¹ Većinom bazirano na podacima iz: Media Plan, 1997a.

² Sa izbijanjem rata u BiH, vlada bosanskih Muslimana proglasila je ime Bošnjak kao zvanično, politički ispravno ime za dotadašnju muslimansku naciju.

broj glasova (33%), sljedeća je bila srpska nacionalistička stranka SDS (Srpska demokratska stranka) sa osvojenih 26% glasova, a na trećem mjestu se našla hrvatska stranka HDZ BiH (Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine) sa 16% glasova. Ove tri stranke su formirale koalicionu vladu i kolektivno Predsjedništvo bazirano na principu rotacije, ali ovi aranžmani nisu uspjeli spriječiti rat koji je izbio početkom 1992. godine.

Rat je drastično promjenio socioekonomsku i političku situaciju. Do 1996. godine ubijeno je približno 200.000 ljudi. Otprilike 1 milion ljudi našlo se u izbjeglištvu u okviru BiH, a još milion je potražilo utočište u drugim državama. Od toga broja, oko pola miliona ljudi je do sada našlo stalno mjesto boravka izvan BiH. Procijenjeno je da su ekonomske štete i gubici dosegli nekih 70 do 150 milijardi američkih dolara. Na početku 1996. godine industrijska proizvodnja bila je reducirana na 5% u odnosu na nivo proizvodnje iz 1991. godine, sa stopom nezaposlenosti koja je dosegla 75% u pojedinim dijelovima zemlje (Media Plan, 1997a: 41).

Novi politički i institucionalni aranžmani određeni su u okviru Dejtonskog mirovnog sporazuma³ koji je obezbjedio kontinuitet suverene države Bosne i Hercegovine. Ona je sada sačinjena od dva entiteta: Republike Srpske koja obuhvata 49% i Federacije BiH sa 51% teritorije. Zajednicke državne institucije i odgovornosti Bosne i Hercegovine reducirane su na nekoliko osnovnih funkcija kao što su međunarodna politika, monetarna politika, međunarodna trgovina i carinska politika. Entiteti su nadležni za svoje odvojene armije, policiju, te druge funkcije koje nisu dodijeljene zajedničkim državnim institucijama.

Najozbiljnija prepreka miru i dalje dolazi od još uvijek dominantnih nacionalističkih partija SDA, SDS i HDZ BiH. Niti jedna od njih nije istinski zadovoljna novim aranžmanima. I srpska i hrvatska politička elita željela bi potpunu podjelu BiH, dok bošnjačko rukovodstvo preferira jaku centralizovanu državu (OHR, 1998b; Moore, 1996: 8).

U tom kontekstu, Dejtonski sporazum je tako kreiran da daje međunarodnim akterima sva nužna prava da reaguju na bilo kakve teškoće koje bi se mogle pojaviti tokom njihovog mandata u BiH. SAD su insistirale na snažnoj vojnoj implementacijskoj sili koja bi bila superiorna u odnosu na bilo koju od tri nacionalne armije na terenu, a osim toga, sporazum sadrži tačke koje omogućavaju puno uključenje međunarodnih aktera u svim ključnim procesima implementacije mira u BiH, od kreiranja zajedničkih bosanskih institucija do razvoja civilnog društva. Međunarodni akteri dobili su gotovo neograničena ovlaštenja da spriječe svaku opstrukciju implementacije mirovnog plana, sto će biti i pokazano u narednom dijelu ovog teksta.

2.2. *Novi akteri na političkoj sceni*

Zbog ekstremno komplikovane situacije, sa generalnim manjkom političke volje na strani vladajućih partija da podrže implementaciju sporazuma, Dejtonski sporazum je obezbjedio učešće nekoliko međunarodnih organizacija u procesu pomirenja u BiH:

³ Mirovni sporazum postignut je 28. novembra 1995. godine u Dejtonu (Dayton), država Ohajo (Ohio) u SAD, a potpisan je u Parizu 14. decembra 1995. godine. Sporazum su potpisale Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Federalna Republika Jugoslavija, uz svjedočenje država članica Kontaktne grupe – SAD, Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Italije i Rusije – i specijalnog pregovarača Evropske Unije.

- Aneks 1 Dejtonskog sporazuma poziva OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe – Organizacija evropske bezbjednosti i saradnje) da organizuje pregovore o kontroli naoružanja i o regionalnom vojnom balansu. OSCE je također ovlašten da nadgleda pripremu i sprovođenje posljertnih izbora. U tom kontekstu, OSCE je uspostavila Izborna pravila ponašanja (Electoral Code of Conduct) i Privremenu izbornu komisiju kao institucionalni okvir za nadzor izbora.
- U skladu sa Aneksom 1 sporazuma, u BiH su pozvane multinacionalne vojne snage, IFOR (Implementation Force – Snage za Implementaciju), za provedbu mirovnog sporazuma koje se nalaze pod NATO komandom, a sa ovlaštenjima garantovanim od strane Ujedinjenih naroda. IFOR, koji je kasnije preimenovan u SFOR (Stabilization Force – Stabilizacijska snaga), ovlašten je da nadgleda i osigura poštivanje vojnih aspekata Dejtonskog sporazuma te da i na druge načine podržava njegovu provedbu. SFOR ima ovlaštenje da svoju misiju izvršava odlučno, što podrazumjeva i upotrebu sile ako je to neophodno.
- Aneks 10 koji se bavi implementacijom civilnih aspekata sporazuma obezbjedio je uspostavu Visokog predstavnika (High Representative) u skladu sa relevantnim rezolucijama Savjeta bezbjednosti UN-a, a sa zadatkom da koordinira i podstakne implementaciju civilnih aspekata kakvi su npr. humanitarna pomoć, ekonomska obnova, zaštita ljudskih prava, kao i održanje slobodnih izbora. Ured Visokog predstavnika, OHR (Office of the High Representative), vrši generalno nadgledanje izvršenja političkih aspekata Dejtonskog sporazuma, podnoseći izvještaje Savjetu bezbjednosti UN-a i Kontaktnoj grupi.
- Uz sve to, a sukladno Aneksu 11, UN su osnovale Međunarodne policijske snage, IPTF (International Police Task Force), koje vrše različite zadatke uključujući obuku i savjetovanje lokalnih policijskih i sudskih institucija, kao i nadgledanje i inspekciju provedbe zakona uopšte. IPTF se nalazi pod upravom predstavnika kojeg imenuje Generalni sekretar UN-a.

Sa ovlaštenjima koja su dobile, ove četiri organizacije su penetrirale sve važne društvene aspekte Bosne i Hercegovine. No, lokalne vlasti nisu se željele odreći svoga dijela vlasti te su nastavile da igraju na nacionalnu kartu kako bi zadržale monopol u okviru svojih etničkih grupa. To je dovelo do stalne opstrukcije Dejtonskog sporazuma. Mehanizmi za raspodjelu i kontrolu državne vlasti našli su se u blokadi i osnovna ljudska prava kao što su pravo na privatno vlasništvo, ličnu sigurnost i slobodu govora bila su negirana ili ugrožena (OHR, 1998b; Media Plan, 1997a: 9, 27).

U svjetlu gore navedenih trendova, slijedeći dio teksta daje uvid u strukturalne aranžmane i način rada BiH medija i tako otvara prostor za dalju analizu primjenjene medijske politike u poratnoj Bosni i Hercegovini.

3. Karakteristike lokalne medijske scene

U 1991. godini u Bosni i Hercegovini bilo je registrovano 435 medijskih organizacija. Od toga 377 novina i drugih štampanih medija, 54 radio stanice, 4 TV stanice i javna državna kompanija za radio-televizijsku difuziju sa 3 TV i 3 radio kanala (Media Plan, 1997a: 67).

Zbog drastičnih promjena socioekonomske i političke situacije tokom rata, samo 50% medija ili preciznije 272 aktivne medijske organizacije preživjele su rat (Media Plan, 1997a: 67). Ovako drastičan pad broja medija najbolji je indikator uvjeta u kojima su oni bili prisiljeni raditi tokom i neposredno poslije rata. U takvim uvjetima, u Bosni i Hercegovini su nastala tri etnički-usmjerena, međusobno potpuno izolovana medijska sistema. Jedan sistem djeluje u Republici Srpskoj gdje su vlasti tek nakon Dejtonskog sporazuma dozvolile osnivanje nezavisnih medija. Drugi medijski sistem djeluje u bošnjačkom dijelu Federacije BiH gdje je u većim gradovima kao što su Sarajevo, Zenica i Tuzla i tokom rata postojala mala nezavisna medijska scena. Treći medijski sistem djeluje u tzv. Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni – dijelu Federacije BiH pod kontrolom hrvatske nacionalističke stranke HDZ BiH. Ovaj medijski sistem razvijen je u rudimentarnom obliku i potpuno je priključen medijskom sistemu susjedne Republike Hrvatske. Čak ni tokom 1998. godine nije dozvoljeno osnivanje nezavisnih medija u okviru hrvatskih teritorija u Bosni i Hercegovini.

U takvim okolnostima, medijska scena u Bosni i Hercegovini u poratnom periodu popuno je reflektovala etničku, teritorijalnu i političku podjelu zemlje. Kao posljedica toga, mediji su bili potpuno podređeni vladajućim etničkim elitama koje su svoj monopol održavale svim raspoloživim sredstvima uključujući prijetnje, ucjene, finansijsku zavisnost, pa čak i fizičku silu usmjerenu na neposlušne medije (Human Rights Watch World Report 1998; International Crisis Group, 1997). Ovisnost medija o vladajućim strankama dalje je povećana odsustvom tržišne ekonomije i katastrofalnom ekonomskom situacijom, te nepostojanjem osnovnih regulativnih mehanizama u svim dijelovima Bosne i Hercegovine. Još jedna važna strukturalna karakteristika medijske scene u Bosni i Hercegovini je jak utjecaj susjednih država – Republike Hrvatske i Federalne Republike Jugoslavije. Utjecaj ovih država proteže se od jakog političkog i ekonomskog miješanja u rad pojedinih medijskih organizacija do direktne penetracije teritorije Bosne i Hercegovine sa svojim RTV programima i drugim medijskim produktima, a bez odgovarajućih međudržavnih sporazuma i u suprotnosti sa međunarodnim normama o razmjeni programa između suverenih država.

Kao posljedica takve situacije, rad medija odslikavao je dominantnu podjelu vlasti i moći u društvu. Sadržaj medija je bio pretežno nacionalističkog karaktera, usmjeren protiv drugih etničkih grupa i političkih oponenta. Sve što je bilo u suprotnosti sa dominantnim nacionalističkim ideologijama obilježeno je kao devijantno i kao takvo je odstranjeno iz javnog diskursa (Wheeler, 1997; ICG, 1997; Media Plan, 1996a, 1997b). Uz sve to, nedostatak profesionalnih novinarskih normi dodatno je reducirao sposobnost medija da vrše svoju funkciju nadzora javnih institucija, a etnički strukturisana publika vršila je dodatni pritisak na nezavisne medije te je tako i dalje reducirala njihovu sposobnost da artikulišu univerzalne, etnički-tolerantne koncepte stvarnosti. Povrh svega navedenog, posljedice rata radikalno su smanjile objektivnost svih političkih aktera i tako dodatno polarizovale već preopterećeni politički diskurs.

Pod tako nepovoljnim uvjetima totalnog nacionalističkog monopola nad političkom scenom, ustanovljeni odnosi stalno su reafirmirani pomoću sredstava prinude koja onda oblikuju rad medija i nameću dominantni nacionalistički diskurs u javnoj sferi. Kao posljedica takve aktivnosti, mediji obezbjeđuju legitimitet upravo tom represivnom modelu društvenih odnosa tako što konstruišu kolektivne identitete i reprodukuju nacionalističke ideologije, potvrđujući tako postojeću raspodjelu društvene moći. Taj proces je cikličan i samoinicirajući.

U tom kontekstu, i na ponešto paradoksalan način, možemo vidjeti kako inače suprotstavljene nacionalističke partije u stvari međusobno utvrđuju svoje dominantne pozicije funkcionišući kao jaka ideološka koalicija koja se zasniva na samoinicirajućem konfliktu, strahu i diskriminaciji. Konstruišući suprotne i nekompatibilne etničke i nacionalne identitete ove partije neprestano uzajamno legitimišu svoje koncepte stvarnosti i svoju populističku politiku. Ovakav kružni proces reprodukcije socijalne moći čini nevidljivim sve ostale političke koncepte, sprječavajući tako pomirenje suprotstavljenih etničkih grupa. I uistinu, upravo strah i mržnja na kojima se takav sistem odnosa zasniva čine da svi opozicioni koncepti potpuno nestanu ili budu odbačeni na margine javnog diskursa.

U okolnostima stalne represije, uz odsustvo tržišne ekonomije, slabu i raspršenu opoziciju, i uz etnički homogeniziranu i međusobno nepovjerljivu publiku, lokalni mediji jednostavno nemaju potencijal da podstaknu odlučujuće promjene u dominantnom diskursu. Najvažniji mediji kakvi su javne radio-difuzne korporacije i utjecajni dnevni časopisi nalaze se pod jakom kontrolom vladajućih oligarhija, a mali nezavisni mediji jednostavno su preslabi da dovedu do značajnijih promjena. Osim toga, ovi nezavisni mediji sputani su samim karakterom svoje publike. Pošto je publika u Bosni i Hercegovini etnički strukturisana, nezavisni mediji prisiljeni su da etnički profiliraju svoj sadržaj kako bi privukli pažnju takve publike. Zbog svega toga, iako ovi nezavisni mediji kritikuju vladajuće strukture, oni i dalje značajno apeliraju na etničke sentimente i na taj način dodatno potvrđuju postojeće podjele. U tako nepovoljnim okolnostima niti jedna mala medijska organizacija ne može si priuštiti univerzalni, nadetnički karakter sadržaja programa ili tekstova.

Na osnovu svega gore rečenog, možemo zaključiti da su mediji u Bosni i Hercegovini (u prvoj polovini 1996. godine) bili uhvaćeni u zatvoreni krug reprodukcije postojećih odnosa raspodjele moći iz kojeg zbog više razloga nije bilo moguće izaći:

- Kao prvo, vladajuće nacionalističke stranke koristile su sva raspoloživa sredstva kako bi sačuvale svoju kontrolu nad najznačajnijim medijima i kako bi spriječile pristup opozicije tim medijima.
- Drugo, pod tim uvjetima sadržaj medija je bio ekstremno diskriminirajući i uvrjedljiv što je radikalno spriječavalo procese demokratizacije i pomirenja.
- Treće, u najvećem dijelu zemlje nezavisni mediji nisu ni postojali, a također nisu postojali nikakvi oblici međuetničke komunikacije koji bi premostili jaz između međusobno izolovanih etničkih grupa.
- Četvrto, u regionima gdje su ipak postojali, mali lokalni nezavisni mediji su bili izloženi svim oblicima pritiska što je drastično reduciralo njihov potencijal.
- Peto, slaba i fragmentirana opozicija bila je nesposobna da podrži nezavisne medije i zaštititi ih od autoritarnih postupaka vladajućih nacionalističkih stranaka.
- Šesto, uništena ekonomija i odsustvo osnovnih tržišnih uvjeta poslovanja učinili su medije zavisnim od državnih (tj. nacionalističkim partijama) ili inostranim izvorima finansiranja što je dodatno povećalo njihovu nemoć u okviru postojećih odnosa raspodjele moći.
- Sedmo, sam karakter etnički strukturirane publike sputava nezavisne medije u njihovim demokratizirajućim mogućnostima. Iako ovi mediji kritikuju vladajuće nacionalističke stranke i njihove ideologije, oni se istovremeno nalaze pod pritiskom da podrže te iste ideologije kako bi zadovoljili očekivanja etnički profilirane publike.

Nekompatibilni etnički identiteti publike spriječili su nezavisne medije da artikuliraju univerzalnije koncepte i vizije stvarnosti.

- Osmo, odsustvo regulativnih mehanizama u okviru medijske sfere dalje je povećavalo nesigurnost nezavisnih medija, i omogućilo ekstremnim nacionalnim diskursima da zadrže kontrolu nad javnošću.
- Deveto, manjak profesionalnih novinara, te novinarske navike i praksa iz doba komunizma, dodatno su reducirale potencijal nezavisnih medija omogućavajući dominaciju nacionalističkih ideologija.
- Deseto, stalno miješanje susjednih država, Hrvatske i Jugoslavije, dodatno je polarizovalo već preopterećeni javni diskurs i gotovo potpuno onemogućilo sva nastojanja da se medijska sfera u Bosni i Hercegovini pravno reguliše.

U takvoj, naizgled zatvorenoj situaciji, lokalni opozicioni politički akteri nisu bili u stanju da uzdrmaju dominantnu poziciju tri vladajuće nacionalne stranke. Zbog toga su kreatori Dejtonskog sporazuma uspostavili sasvim novu skupinu aktera i institucija ovlaštenih da promjene zamrznutu političku scenu te da uskrate nacionalistima njihov monopol nad životom u Bosni i Hercegovini. U odnosu na medijsku scenu razvijena je medijska politika širokog spektra kako bi se riješili gore navedeni problemi koji su kočili demokratizaciju i pomirenje. U tom kontekstu, naredna četiri dijela baviti će se detaljnom analizom strategija, ciljeva i primjene razvijene medijske politike, te iskrslim problemima i rezultatima iste.

4. Medijska politika međunarodne zajednice

4.1. Ključne odluke

Uzimajući u obzir kompleksnost situacije, postojala je potreba za simultanom akcijom na svim frontovima političke borbe kako bi mirovni proces uspio. Zbog toga je neophodno bilo otvoriti javnu sferu za opozicione grupe kako bi se podstakla demokratizacija zemlje. Međunarodna zajednica bila je suočena sa ogromnim izazovom da potpuno rekonstruira postojeću medijsku sferu da bi se podstakao mirovni proces. No, problem su predstavljale vladajuće stranke koje nisu željele podržati takvu rekonstrukciju medija kako bi sačuvala svoje dominantne pozicije. Dodatan problem predstavljala je potpuna odsutnost osnovnih državnih institucija i pravnog sistema na državnom nivou. Osim toga, odsustvo ukorijenjene demokratske tradicije, civilne kulture i bilo kakvih oblika civilnih pokreta predstavlja dodatnu prepreku toj novoj medijskoj politici koja se tako suočila sa gotovo potpunim nedostatkom javne podrške i opštom klimom nepovjerenja i nesigurnosti.

Zbog svega toga, međunarodna zajednica bila je prisiljena da počne od nule i da sistematski primjeni i sprovede cijeli skup akcija u okviru medijske (i svake druge) politike. U tom kontekstu ukazala se i potreba da internacionalni akteri dobiju ovlaštenja za intervencije u medijski sistem na svim njegovim nivoima, od kreiranja osnovnih regulativnih institucija, preko nadgledanja rada medija, do nametanja kazni neposlušnim medijima i političkim akterima. U periodu od 1996. do 1998. godine doneseno je nekoliko važnih odluka koje su ovlastile OHR i OSCE da intervišu u medijskoj sferi BiH:

- U okviru Izbornih pravila ponašanja, OSCE i njegova Privremena izborna komisija ustanovili su Pravila i upute za rad medija (Rules and Regulations Concerning the Media) namjenjene regulaciji haotične medijske scene u poratnom periodu. Pravila i upute definišu osnovna pitanja vezana za rad medija tokom izborne kampanje, kao što su adekvatno informisanje glasača, obaveze vlasti u odnosu na medije, problemi profesionalizma i novinarske etike, kao i pitanja pristupa medijima.
- U aprilu 1996. godine, a u saglasnosti sa Pravilima i uputama o radu medija, OSCE je ustanovio Medijsku ekspertnu komisiju – MEC (Media Experts Commission). MEC je ovlaštena da obezbjedi sprovedbu Pravila i uputa o radu medija, pa je na taj način postala i prva medijska regulatorna institucija u poslijeratnoj BiH.
- Reagujući na stalnu opstrukciju Dejtonskog sporazuma od strane lokalnih vlasti, deklaracija iz Sintre⁴ donesena 30. maja 1997. godine dala je široka ovlaštenja OHR-u, uključujući i pravo na intervencije u medijskoj sferi (OHR, 1998a).
- Uz sve to, sastanak Savjeta za implementaciju mira održan u Bonu u decembru 1997. godine ovlastio je OHR da osnuje Nezavisnu medijsku komisiju, IMC (Independent Media Commission), koja je počela s radom u junu 1998. godine. Prvog augusta 1998. godine IMC je donijela na snagu Pravila o djelovanju radio-difuzijskih kompanija (Broadcasting Code of Practice) kojim se uređuje rad svih radio i TV stanica u BiH. Sve radio-difuzijske organizacije sada su dužne počinovati se ovim pravilima koja su bazirana na modelima drugih evropskih zemalja a u skladu su sa Ustavom BiH.

Bilo je neophodno ovlastiti OHR i OSCE da izvrše totalnu rekonstrukciju i demokratizaciju medijske sfere. No, zbog dinamične političke situacije nužno je vršiti stalna prilagođavanja novim okolnostima, kako je to gore i pokazano. Iskustvo iz perioda od 1996. do 1998. godine pokazalo je da samo jaki regulacioni mehanizmi mogu oduzeti kontrolu nad medijima iz ruku nacionalista. Takvo iskustvo natjeralo je međunarodnu zajednicu da OHR-u dodjeli još veća ovlaštenja kako bi se pripremljena medijska politika zaista i primjenila. Tako nastale okolnosti imale su odlučujući utjecaj na rekonstrukciju medijskih institucija i na sveukupnu demokratizaciju zemlje. Slijedeći dio pružiti će nešto više uvida u ciljeve i strategije OHR-a i OSCE-a u odnosu na projekt rekonstrukcije BiH medija.

4.2. Ciljevi i strategije

Zbog generalnog manjka nezavisnih i profesionalnih medija, postojala je potreba za kompletnom transformacijom medijske sfere. U skladu s tim, razvijena je prilično široka strategija kako bi se gore navedeni problemi riješili. Ključna uloga u primjeni ove nove medijske politike dodijeljena je OHR-u i OSCE-u. Primjenjena strategija ima nekoliko nivoa što je i opisano u nastavku ovog teksta.

⁴ Ministarski sastanak upravnog odbora Savjeta za implementaciju mira (Peace Implementation Council) održan u Sintri, u Portugalu. Savjet za implementaciju mira je koordinirajuće tijelo svih aktera uključenih u mirovni proces u BiH. Upravni odbor se sastoji od predstavnika Kanade, Francuske, Njemačke, Italije, Japana, Rusije, Velike Britanije, SAD-a, Evropske komisije i pridruženih članova: UN i OSCE.

Kao što je ranije pomenuto, već u aprilu 1996. godine OSCE je ustanovio Pravila i upute o radu medija te Medijsku ekspertnu komisiju (MEC). Ovo je bio prvi korak u kreaciji osnovne medijske regulative, a u svrhu obezbjeđenja slobodnih i fer izbora u 1996. godini. U tom kontekstu MEC je ustanovio Centar za nadgledanje medija, šest regionalnih Medijskih ekspertnih podkomisija, kao i tim za podršku pristupa medijima, a sve u svrhu obezbjeđenja potpunog nadzora nad radom medija u BiH (Domi, 1998). MEC je ovlašten da daje upozorenja, obaveže prekršiocyte da objave određene materijale, te da Privremenoj izbornoj komisiji preporuči nametanje finansijskih kazni neposlušnim medijima i odstranjivanje kandidata sa izbornih listi u koliko su isti povezani sa kršenjem Pravila i uputa o radu medija.

No, pošto je funkcija MEC-a bila ograničena na izborne periode, postojala je potreba da se uspostavi generalna regulaciona institucija sa svim neophodnim ovlaštenjima da u potpunosti reguliše medijsku scenu. U tom kontekstu, a u skladu sa odlukama Bonske konferencije, OHR je ustanovio Neovisnu medijsku komisiju, IMC (Independent Media Commission) koja je počela s radom u junu 1998. godine (OHR, 1998b). IMC ima ovlaštenja da sankcioniše neposlušne medijske organizacije, što obuhvata spektar akcija od upozorenja do potpunog zatvaranja medijskih organizacija. IMC je donio Pravila o djelovanju radio-difuzijskih organizacija kojim se reguliše rad radio i TV organizacija u BiH. Sve radio-difuzijske organizacije sada su obavezne da se povinuju ovim pravilima koja su usklađena sa međunarodno priznatim normama za regulaciju radio-difuzije.

Buduća strategija usmjerena je na usvajanje zakona o javnoj radio-difuziji u oba entiteta, i naponi OHR-a, IMC-a i OSCE-a biće fokusirani upravo na problematiku koja proizilazi iz takvih ciljeva. Osim toga, IMC i OHR sada su ovlašteni da spriječe stalno miješanje javnih radio-difuzijskih organizacija susjednih država, Hrvatske radio-televizije (HRT) iz Republike Hrvatske i Radio-televizije Srbije (RTS) iz Federalne Republike Jugoslavije, u medijski prostor BiH. Od ovih organizacija sada je zatraženo da poštuju međunarodne norme o radio-difuziji i IMC-ova Pravila o djelovanju radio-difuzijskih organizacija, te da regulišu svoje djelovanje u medijskom prostoru BiH kroz odgovarajuće poslovne ugovore i u skladu sa zakonima BiH (Peace Implementation Council, Decembar 1998).

Još jedan segment strategije međunarodne zajednice odnosi se na uspostavljanje pluralne i nezavisne medijske sfere koja bi obezbjedila stvaranje javnog diskursa s objektivnim informisanjem i mnoštvom različitih mišljenja. U tom kontekstu, značajna pomoć dodjeljena je medijskim organizacijama koje nisu pod jakom kontrolom lokalnih vlasti. Značajna podrška data je razvoju novih nezavisnih medija u regionima sa manjkom medijskih organizacija. Samo tokom 1996. godine razni sponzori donirali su oko \$5,17 miliona za razvoj nezavisnih i alternativnih medija u BiH (ICG, 1997: 32-33).

OSCE je razvio Program za istraživanje i razvoj nezavisnih medija (Independent Media Support and Research Program) usmjeren na skupljanje informacija o BiH medijima koje bi onda pomogle investitorima i sponzorima da lakše odaberu perspektivne medijske organizacije. Ovaj program nudi bazu podataka o BiH medijima i koordinira kooperaciju između donatora i medijskih organizacija (OSCE Mission to B&H Web Site). Osim toga, OSCE podržava programe nevladinih organizacija kojima se obučavaju novinari i medijski menadžeri. Cilj ovih nastojanja je osposobljavanje menadžera i novinara da rade u uvjetima pluralne demokratije i tržišne ekonomije. Nastojanja usmjerena na pluralizaciju medijske scene i obuku osoblja dalje su unaprijeđena strategijom usmjerenom na uspostavljanje raznih oblika međuetničke komunikacije i kooperacije.

Jedan od najvažnijih aspekata medijske politike u BiH jeste otklanjanje informativne blokade i ponovno uspostavljanje efikasnih međuetničkih i međuentitetskih oblika kooperacije i komunikacije. Kako bi se taj cilj ostvario, OHR i OSCE usmjerili su značajan dio napora na uspostavljanje međuentitetskih mreža javne radio-difuzije kao i na distribuciju štampe preko etničkih linija razdvajanja:

- Otvorena radio-difuzna mreža OBN (The Open Broadcast Network) je projekt koji je najprije zamišljen kao podrška razvoju mreže predajnika koji bi omogućili povezivanje postojećih nezavisnih TV stanica iz oba entiteta čime bi se kreirala državna mreža koja bi pokrila cijelu BiH. No, u drugoj fazi svoga razvoja OBN počinje raditi kao nezavisna kompanija pod vođstvom OHR-a. Cilj OBN-a jeste da podrži demokratizaciju, slobodu izražavanja i nezavisno novinarstvo, te da obezbjedi programe na državnom nivou koji bi bili dostupni svim građanima BiH. Kako bi se ovo postiglo, međunarodni akteri investirali su tokom 1996. i 1997. godine oko \$17.5 miliona u razvoj OBN-a (ICG, 1997: 32-33; OBN Development Fact Sheet, 1998).
- Još jedan važan projekt razvoja međuetničke komunikacije jeste radio-stanica FERN (Free Elections Radio Network). To je međunarodno sponzorirani projekt koji je sa radom počeo 15. jula 1996. godine. FERN je trenutno jedina radio-stanica koja pokriva cijelu teritoriju BiH i koja je uz to univerzalna u svom odnosu prema raznim etničkim grupama.
- OSCE je također razvio program distribucije štampe kojim se dalje unapređuje međuentitetska komunikacija. Ovaj program distribuira kopije časopisa i magazina preko entitetskih granica, između bošnjačkih i hrvatskih regiona Federacije BiH, te između istočnih i zapadnih dijelova Republike Srpske. Svakog mjeseca distribuira se oko 21.500 kopija 23 različite publikacije. U 1997. godini ovako je distribuirano preko 170.000 kopija raznih publikacija. Dugoročni cilj jeste da se program distribucije pretvori u komercijalnu distributivnu aktivnost kojom bi rukovodili lokalni poduzetnici (OSCE Mission to B&H Web Site).
- Uz sve gore navedeno, OHR je pokrenuo i kampanju informisanja javnosti (Public Service Information Campaign) kako bi se reducirali efekti manipulacije putem medija koji se još uvijek nalaze pod kontrolom nacionalističkih partija. To se postiže objavljivanjem informacija od posebne važnosti za izborne kampanje. Ove informacije emituju se na svim radio-difuznim mrežama kao i na mnogim lokalnim RTV stanicama. Cilj je da se ova kampanja intenzivira tokom 1999. godine (OHR, 1998b).

Osim gore navedenih aspekata medijske strategije, još jedan vrlo važan cilj jeste oslobađanje medija od pritiska i kontrole političkih moćnika. Posebna pažnja posvećena je oslobađanju javnih radio-difuznih mreža SRT (Srpske radio-televizije) koja se nalazila pod kontrolom SDS stranke i RTVBH (Radio-televizije BiH) koja se nalazila pod kontrolom SDA. Ovaj proces počeo je krajem 1997. godine. Cilj je da se uspostave radio-difuzne mreže koje će djelovati prema međunarodnim normama javne radio-difuzije, sa nezavisnim upravnim odborima koji bi garantovali minimalan utjecaj političkih grupacija na rad mreže. No, primjena gore navedenih segmenata medijske politike nikako nije bila jednostavna i morala se obavljati u više faza kako bi se slomio otpor vladajućih nacionalističkih partija. Naredni dio opisuje primjenu ove medijske politike, iskrslje probleme i načine prevazilaženja tih problema.

5. Dvije faze implementacije medijske politike

Politička situacija u BiH radikalno se promjenila od 1996. godine. Kao posljedica tih promjena i medijska politika doživjela je značajne promjene prilagođavajući se dinamici političke scene. U veza sa tim događajima mogu se jasno razgraničiti dvije faze u razvoju medijske politike: prva faza počela je 1996. i trajala je do juna 1997. godine. Konferencija u Sintri održana u junu 1997. godine označila je prekretnicu u pristupu međunarodne zajednice primjeni medijske politike.

Tokom prve faze, tj. do sredine 1997. godine, međunarodna zajednica se najviše fokusirala na sprovedbu vojnih aspekata Dejtonskog sporazuma kako bi se stvorio minimum sigurnosnih uvjeta za dalju provedbu mirovnog plana. Kao posljedica toga, provedba civilnih aspekata bila je zapostavljena što je omogućilo nacionalistima da zadrže oligopole nad svojim etničkim skupinama. Isto se desilo i u sferi medija. Na jednoj strani međunarodna zajednica je investirala velika sredstva u razvoj nezavisnih medija što je rezultiralo u naglom porastu broja medija u BiH. No, s druge strane, OHR i OSCE nisu uspjeli zaštititi nezavisne medije od pritiska lokalnih vlasti. Međunarodne posmatračke organizacije stalno su izvještavale o kršenju osnovnih postulata slobode medija u ovom periodu. Na primjer, u februaru 1997. godine grupa nasilnika bacila je suzavac u prostorije nezavisnog magazina *Dani* u Sarajevu i fizički je napala zamjenika urednika magazina, a u septembru iste godine bomba je uništila prostorije nezavisnog magazina *Alternativa* u Doboju, u Republici Srpskoj (Human Rights Watch World Report, 1998: 241).

Vrlo je značajno da su lokalne vlasti opstruirale stvaranje međuentitetskih medija, OBN-a i FERN-a. Zbog sistematske opstrukcije, obje ove medijske organizacije nisu uspjele ostvariti značajan utjecaj na izbore 1996. godine jer nisu bile u stanju početi sa radom u planiranom roku. OBN je počeo sa radom samo sedam dana prije izbora. Tek je zaštita SFOR-ovih baza omogućila instalaciju predajnika OBN-a i FERN-a na cijeloj teritoriji BiH. No, taj proces je trajao prilično dugo tako da su oba projekta uglavnom bila neuspješna i tokom kampanje za opštinske izbore koji su održani u septembru 1997. godine.

Uz sve to, nacionalističke partije ignorisale su i rad MEC-a, dodatno negirajući cijeli koncept o regulisanju medijske sfere u BiH. U takvim okolnostima mediji su nastavili sa svojom diskriminirajućom praksom: SRT i RTVBH su značajnu prednost dale vladajućim partijama SDS i SDA, i onemogućile ravnopravno predstavljanje opozicije. Hrvatski mediji uopšte nisu dozvolili pristup opozicionim strankama. Praktično svi mediji koji su se nalazili pod kontrolom lokalnih vlasti značajno su oštetili opozicione partije kršeći tako ustanovljena pravila o radu medija (ICG, 1997: 2-4; Wheeler, 1997). Kao dodatak svemu, lokalni mediji, a posebno SRT, neprestano su podsticali mržnju i nepovjerenje prema međunarodnim akterima i SFOR-u što je dovodilo do čestih i ozbiljnih incidenata. Čak je dolazilo i do fizičkih napada na pripadnike SFOR-a što je postalo učestala praksa tokom prve polovine 1997. godine.

Nakon takvog iskustva stečenog tokom prvih 18 mjeseci provedbe Dejtonskog sporazuma međunarodna zajednica je drastično promjenila svoj pristup problemima u BiH, a posebno problemima vezanim za rad medija. Odlučujući trenutak bila je deklaracija konferencije u Sintri⁵ od 30. maja 1997. godine koja je dala široka ovlaštenja OHR-u u

⁵ Vidi fusnotu 4, str. 8.

pristupu problemima medija u BiH. Najznačajnija odluka je ovlaštenje Visokog predstavnika da oblikuje i suspenduje bilo koju medijsku mrežu čiji program je u stalnoj i drastičnoj suprotnosti bilo sa duhom ili slovom mirovnog sporazuma (OHR, 1998a).

Početak druge faze označen je borbom za kontrolu nad SRT, a protiv SDS monopola. SDS je izgubio svoju dominaciju nad SRT tek nakon što je 1. oktobra 1997. godine SFOR preuzeo kontrolu nad transmitterima mreže. Ovim potezom OHR i SFOR dobili su značajan kredibilitet što je suštinski doprinijelo daljem restrukturiranju SRT-a i drugih medija. U tom kontekstu SRT je dobila novi upravni odbor i urednike, a OHR je imenovao međunarodnog suprevizora koji će nadgledati rad ove mreže tokom trajanja misije međunarodne zajednice u BiH. Tokom 1998. godine OHR se usmjerio na restrukturiranje RTVBH koja je također dobila međunarodnog savjetnika i novi upravni odbor oslobođen od dominacije SDA. U toku završnih dorada ovoga teksta (juli-august 1999. godine) OHR je donio i zvanične zakone o restrukturiranju RTVBH u Federalnu TV sa dva kanala koji će obezbjediti jednaku zastupljenost Hrvata i Bošnjaka, a također je donio i zakon o uspostavljanju državne BiH radio-difuzijske korporacije koja će imati integrativnu i posredničku ulogu između SRT i Federalne RTV.

No, svi problemi nisu riješeni. Stalni problem je uporno miješanje Republike Hrvatske i Federalne Republike Jugoslavije u medijsku sferu BiH. U tom kontekstu dva najveća prekršaja pravila o radu medija tokom kampanje za izbore 1998. godine počinjena su od strane nacionalne mreže Republike Hrvatske (HRT) i nacionalne mreže Srbije (RTS) koje se mogu pratiti u najvećem dijelu BiH. Obje mreže su preferirale kandidate nacionalističkih partija i radile su na štetu opozicionih stranaka. Tek nakon što je OHR na preporuku MEC-a uklonio nekoliko kandidata HDZ-a sa izbornih listi, HRT je otpočela sa ravnopravnim predstavljanjem svih stranaka u svojim programima. Na isti način televizija Srbije, RTS, prekinula je predizbornu šutnju programom koji je očigledno favorizovao Srpsku Radikalnu Stranku (Domi, 1998: 26-27).

Kao dodatak svemu, HRT i RTS emituju svoje programe u BiH bez ikakvog međudržavnog ugovora o tim pitanjima. Zbog toga je jedan od prvih zadataka IMC-a bio rješavanje ovih problema. Prema pisanju OHR-a, prva odluka IMC-a odnosi se upravo na rad HRT-a u BiH. IMC je 15. septembra 1998. godine ustanovio da je pravni status Erotela koji reemituje HRT u BiH nesiguran te je donesen zaključak da će IMC regulisati korištenje frekvencija od strane Erotela. IMC je u svoju nadležnost uzeo sve predajnike dok RTVBH i Erotel ne postignu sporazum o korištenju istih, a u skladu sa uspostavljenim regulativnim okvirima (OHR, 1998b).

Tako jak pritisak IMC-a i OHR-a tokom druge faze, doveo je i do promjene strategije nacionalističkih stranaka. Sada se mogu uočiti dva suprotna procesa: na jednoj strani dolazi do integracije podstaknute politikom međunarodne zajednice, dok na drugoj dolazi do daljnje segmentacije publike i medijske sfere usljed djelovanja nacionalističkih stranaka. Suprotno integrativnim procesima demokratizacije medija, nacionalisti sprječavaju razvoj nezavisne medijske sfere u ruralnim regionima kakvi su istočna Republika Srpska i zapadna Hercegovina, i zadržavaju svoju kontrolu nad lokalnim i regionalnim medijima. Dodatno tome, a pošto im je oduzet monopol nad javnim radio-difuzijskim kompanijama, nacionalističke partije uspostavljaju privatne medije kao kompenzaciju za ove gubitke. Na primjer, SDA je izgradila vlastito medijsko carstvo koje uključuje nekoliko časopisa i TV kuću u Sarajevu. SDS je također uspostavila vlastitu TV stanicu nakon što je OHR

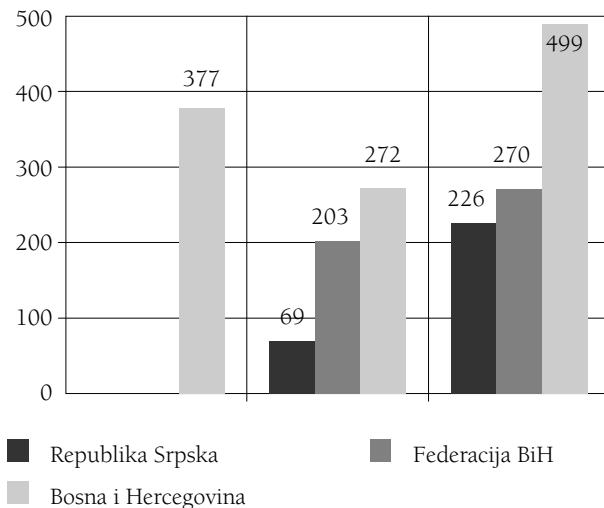
preuzeo kontrolu nad SRT-om. U skladu sa takvim razvojem događaja, buduća medijska politika međunarodnih aktera moraće se intenzivnije fokusirati na regionalne i opštinske nivoe, te na ruralna područja BiH.

6. Rezultati primjenjene medijske politike

Uprkos svim preprekama, može se zaključiti da su primjenom opisane medijske politike postignuti značajni rezultati. Naročito uspješan bio je period od sredine 1997. godine. Prije svega, regulativni mehanizmi počeli su funkcionisati i sada su unaprijeđeni sa IMC-ovim Pravilima o djelovanju radio-difuzijskih kompanija. To je imalo odlučujući utjecaj na cjelokupnu situaciju u sferi medija. Javne radio-difuzijske mreže, SRT i RTVBH, otrgnute su od dominantnog utjecaja nacionalističkih stranaka i nalaze se u procesu restrukturiranja u pravcu stvaranja profesionalnih korporacija javne radio-difuzije. Proteklo je dosta vremena dok uspostavljene regulacione institucije nisu stekle kredibilitet i neophodna ovlaštenja, ali kada se to konačno desilo medijska scena se počela rapidno mijenjati.

Kao prvo, broj medija se udvostručio od 1996. godine. Prema lokalnim izvorima, 272 medija preživjela su rat (Media Plan, 1997a: 67). Od tog broja, 203 medija nalazila su se u Federaciji BiH, a 69 u Republici Srpskoj. Jednu godinu nakon Dejtonskog sporazuma, do marta 1997. godine, broj medija je dostigao 490. Najveći porast desio se u Republici Srpskoj gdje je registrovano 220 medija dok su ostalih 270 medija registrovani u Federaciji BiH. Gdje su jednom nastali, nezavisni mediji uspjeli su se suprotstaviti pritisku vlasti i opstati uprkos negostoljubivom okruženju (ICG, 1997: 3-4). Sljedeći grafikon to predstavlja na transparentniji način.

Slika 1. Razvoj medija u BiH u periodu 1991-1997. godina

Izvor: Media Plan, 1997a, p. 67.

Osim ovih promjena, dva ambiciozna projekta, OBN i FERN, počela su sticati značaj u podsticanju međuetničke komunikacije i pomirenja. Po rječima OHR-a:

OBN i FERN su i dalje jedine prave međuentiteske TV i radio mreže koje ne nastoje promovirati samo jednu posebnu etničku zajednicu. Kreiranje OBN-ovog međunarodnog povjereništva, ekspanzija mreže kroz nove pridružene stanice, sticanje jakog programa i regrutovanje profesionalnijeg tima za program vijesti, imalo je dramatičan efekt na penetraciju publike i reputaciju OBN-a tokom posljednjih nekoliko mjeseci. Praćenje izbora od strane OBN-a i FERN-a bilo je nadasve bogato, nudeći više vremena od ostalih RTV mreža za promociju političkih stranaka i kandidata (OHR, 1998b).

No bitno je napomenuti da OBN i dalje ostaje u sjeni lokalnih mreža radio-difuzije (RTVBH, SRT, HRT) te se utjecaj OBN-a na javni diskurs ne može porediti sa utjecajem domaćih medija. Ovakav nadasve skroman rezultat OBN-a nije uzrokovan samo opstrukcijom od strane lokalnih vlasti. Prije svega, dosta kritike upućeno je na kvalitet programa te na niske novinarske standarde OBN-a, naročito tokom prve dvije godine rada. Jedan od razloga zašto je to tako jeste činjenica da je većina iskusnih novinara ipak ostala u domaćim lokalnim medijima. Drugi važan uzrok ograničenog uspjeha OBN-a može se pronaći u samom karakteru etnički homogenizirane publike koja jednostavno očekuje etnički obojene programe i obično ima jaku identifikaciju sa pojedinim lokalnim medijima i poznatim novinarima koji u njima rade. Takva publika može biti vrlo skeptična prema novim, stranim medijskim organizacijama koje iznenada počinju prezentirati sasvim novu sliku svijeta, sa novinarima i u kontekstima sa kojim se niko ne može identifikovati (također vidi ICG, 1997).

U tom kontekstu, važnost OBN-a i FERN-a nalazi se prije svega u njihovoj ulozi u promoviranju međuetničke komunikacije i otklanjanju informacijske blokade i međusobne izolacije etničkih skupina. No, ovi mediji ne mogu zamjeniti najutjecajnije lokalne radio-difuzijske mreže kakve su RTVBH, HRT i SRT.

Uprkos svim poteškoćama, ipak se može reći da je primjena ovako široke medijske politike pomogla popuštanju političke kontrole nad medijima, kreiranju nezavisne medijske sfere, uspostavi prvih vidova međuetničke komunikacije i kooperacije, te uspostavi pravnog okvira za regulisanje rada medija u BiH. Kao rezultat toga, glasači su imali mogućnost da biraju između mnoštva političkih programa, a različiti politički akteri dobili su priliku da uzdrmaju dominantnu poziciju nacionalističkih stranaka u raspodjeli vlasti i društvene moći. Drugim riječima, primjenjena medijska politika imala je značajan utjecaj na procese demokratizacije, stvarajući neophodne preduvjete za pluralizaciju političke scene, funkcionisanje zakonodavstva, i zaštitu osnovnih ljudskih prava (sloboda informisanja, mogućnost pravednih i slobodnih izbora, itd.).

Sve ove tvrdnje vjerovatno su najbolje podržane ishodom opštih izbora održanih u septembru 1998. godine, koji su bili najmirniji i najdemokračičniji u istoriji BiH. Po rječima OHR-a:

Rezultati (...) nude daljnji dokaz o stalnom trendu ka porastu umjerenosti i pluralizma u sferi BiH politike. Udio glasova osvojen od strane ekstremnih nacionalističkih partija

opao je u oba entiteta. Monopol tri najvažnije etničke stranke slabi, a raste snaga sve samouvjerenije nezavisne opozicije (OHR, 1998b).

Nacionalne partije više nemaju apsolutnu većinu u svojim parlamentima, a stranke koje podržavaju Dejtonski sporazum sada mogu kontrolirati zakonodavna tijela na svim nivoima vlasti, u oba entiteta, pa i na nivou države. Uz sve to, novo predsjedništvo i vijeće ministara BiH biće posvećeniji mirovnom procesu nego li je to ranije bio slučaj (OHR, 1998b). Osim toga, novoosnovane partije ušle su u političku arenu, a broj partija u legislativnim institucijama značajno je porastao. U slučaju parlamenta Federacije BiH, broj partija je porastao sa 6 na 18, a SDA više nema apsolutnu većinu glasova. Sličan trend također je karakterizovao i federalne kantone gdje su SDA i HDZ uveliko izgubile svoje dominirajuće pozicije. Situacija u Republici Srpskoj čak je i bolja pošto opoziciona koalicija SLOGA zajedno sa različitim strankama iz Federacije BiH drži većinu mjesta u parlamentu (OHR, 1998b).

Tabela 1. Parlamentarni izbori u BiH 1998. godine

	Narodna skupština Republike Srpske	Dom zastupnika Federacije BiH
SDA/Koalicija za CD BiH	16.92	49.22
SDS	21.65	—
HDZ	1.546	19.68
Srpska radikalna stranka	13.11	—
Srpski narodni savez	12.92	—
Socijalistička partija RS	10.67	1.16
SNSD-Milorad Dodik	7.29	—
SDP BiH	2.68	13.65
Socijaldemokrati BiH	—	3.17
NHI HKDU	1.42	2.96
Ostali	11.8	10.16

Izvor: OSCE misija u Bosni i Hercegovini, Web Site

No, pored očiglednog značaja primjenjene medijske politike na opšte procese demokratizacije, utjecaj te politike na lokalne zajednice i dalje ostaje otvoreno pitanje. Prije svega, sama činjenica da mediji djeluju u polju sučeljavanja kulturne, političke i ekonomske sfere jednog društva čini neophodnim da se bilo kakva analiza utjecaja medija na lokalne zajednice vrši paralelnim izučavanjem slijedećih aspekata:

- Analiza sveukupnih strukturalnih aranžmana, te političkih i ekonomskih uvjeta rada medija, uključujući detaljnu istragu o vlasničkim odnosima, pritiscima, regulatornim mehanizmima, finansijskim uvjetima, pitanjima novinarskog profesionalizma, itd.;
- Detaljna analiza rada medija, tj. kvalitativna analiza programa i tekstova najznačajnijih elektronskih i štampanih medija;
- Analiza načina prijema i korištenja medijskog sadržaja od strane publike.

Samo korelacijom svih ovih varijabli, a u kontekstu dinamične političke i ekonomske scene BiH, moguće bi bilo dobiti solidne podatke o eventualnim efektima primjenjene medijske politike. No, čak i takva detaljna analiza ne bi utekla kontradiktornostima jer bilo kakvi efekti mogu se naći samo u prilično nedefinisanoj polju kulture – području kolektivne i lične identifikacije, međuetničkih odnosa, i opštih odnosa društvene interakcije unutar i između lokalnih zajednica. Dodatno tome, gore opisana analiza trebala bi se izvršiti u okviru dužeg vremeskog perioda da bi dobijeni rezultati bili relevantni. Kulturne promjene ne dešavaju se preko noći kao što je postalo očigledno na primjerima mnogih post-komunističkih društava (kao npr. Rusije, Rumunije, Bugarske, Albanije, itd.).

Na osnovu toga, jasno je da ovaj tekst nema ambiciju da pruži odgovor na pitanje o utjecaju primjenjene medijske politike na lokalne zajednice u BiH iako postoji velika potreba za takvim podacima. No, sama veličina istraživanja, vrijeme, prostor i sredstva koja su stajala na raspolaganju jednostavno nisu dozvolila jednu takvu analizu. Zbog toga, ova studija fokusira se samo na pitanja medijske politike istražujući njenu implementaciju u okviru postojećih strukturalnih aranžmana i odnosa moći, dok su pitanja medijskog djelovanja i reakcije publike samo dodirnuti tokom diskusije. Ali uprkos svemu, ja bih želio iznijeti dva prijedloga o mogućim efektima primjenjene medijske politike na lokalne zajednice iako ne raspolazem čvrstim dokazima koji bi podržali takve tvrdnje:

- Kao prvo, pluralizacija medijske sfere i pacifikacija javnog diskursa vjerovatno će reducirati postojeće tenzije između konfrontiranih etničkih grupa putem predstavljanja umjerenih političkih opcija i koncepata, i putem konstrukcije javnog diskursa baziranog na argumentima i znanju. U tom smislu, primjenjena medijska politika može doprinijeti opštim procesima pomirenja u BiH što bi onda imalo veliki značaj za sveukupnost odnosa između i unutar lokalnih etničkih zajednica.
- Drugo, kreiranje javnog dijaloga baziranog na argumentima i znanju vjerovatno će imati dugoročne efekte na individualne i kolektivne procese sticanja znanja u društvu u cjelini. Takav razvoj predstavlja startnu poziciju za razvoj civilne kulture i civilnog društva što je platforma za eventualno stvaranje potpuno novih oblika odnosa unutar i između lokalnih etničkih zajednica. U tom kontekstu možda je važno istaći da su prvi oblici međuetnitske saradnje i civilnog nevladinog organizovanja inicirani od strane lokalnih nezavisnih medijskih organizacija.

Sve u svemu, iako postoji dosta razloga da pretpostavimo značajne efekte primjenjene medijske politike na lokalne zajednice u BiH, ova problematika ostaje otvorena za neko buduće istraživanje. Ja samo mogu predložiti da jedno takvo istraživanje treba u obzir uzeti sve gore navedene faktore kako bi dobijeni rezultati bili relevantni. Također je potrebno naglasiti da, uprkos kompleksnosti takvog istraživanja, mogućnost izučavanja medija u uvjetima bliskim kontrolisanom eksperimentu kakve imamo u BiH treba biti dobar razlog da se takva studija i obavi.

7. Zaključak

Cilj ovoga rada bila je analiza medijske politike u okviru procesa uspostave mira u BiH, sa fokusom na osnovna pitanja o problemima u medijskoj sferi, ciljevima i strategiji

uključenih aktera, te implementaciji, problemima i rezultatima primjenjene medijske politike. Rezultati istraživanja mogu se sažeti u nekoliko osnovnih lekcija o implementaciji medijske politike u procesu provedbe mirovnog sporazuma:

- Kao prvo, postoji značajan utjecaj medija na političku scenu. Ako se žele podstaći procesi demokratizacije i pomirenja u društvu karakteriziranom višestrukim socijalno-političkim sukobima, vrhunski je prioritet kreirati pluralnu i nezavisnu medijsku sferu sa pozitivnim oblicima reprezentacije raznih političkih koncepata te razbiti informativnu blokadu u takvom društvu.
- Drugo, jednom kreirani, nezavisni mediji imaju snage da prežive ali samo uz značajnu finansijsku i političku podršku od strane međunarodne zajednice. Zbog toga je potrebno pružiti svu neophodnu pomoć razvoju takvih medija u medijski siromašnim regionima.
- Osim toga, međunarodna zajednica treba iskoristiti sva svoja ovlaštenja, uključujući i silu, kako bi njena nastojanja bila uspješna. Prekršioci pravila moraju se rigorozno kazniti. Ekstremisti će djelovati sukladno dogovorima samo ako su posljedice nesaradnje veće od posljedica saradnje. Mediji nisu izuzeti od ovog pravila.
- U vrlo fragmentiranoj i haotičnoj medijskoj sferi prioritet je uspostaviti regulacioni okvir i regulacione institucije sa ovlaštenjima za intenzivnu intervenciju u rad medijskih organizacija. Ovo treba biti učinjeno na samom početku angažmana pošto je potrebno dosta vremena da takve institucije postanu potpuno operativne i sposobne da koriste sva raspoloživa ovlaštenja. Dodatno tome, ove institucije moraju raditi neprestano a ne samo tokom izbornih perioda ako se žele postići trajni i značajni rezultati. Inače, neposlušni mediji će koristiti periode slabe kontrole da ponovno uspostave svoje dominantne pozicije i nastaviće sa svojim opstruirajućim utjecajem.
- U svrhu efikasnog uklanjanja informativne blokade i otvaranja alternativnih izvora informisanja za sve društvene grupe, neophodno je uspostaviti međuetničke medije. Ovo je posebno važno u situacijama gdje ne postaje uvjeti za saradnju između lokalnih medijskih organizacija. No takvi, spolja instalirani, tj. "strani" mediji vjerovatno će ostati u sjenci najutjecajnijih lokalnih radio-difuzijskih mreža s kojima je publika već uspostavila jake identifikacijske veze. Zato, međuetnički mediji kao što su OBN i FERN ne mogu biti glavni nosioci pomirenja i demokratizacije i veliki napor treba biti uložen na rekonstrukciju najutjecajnijih lokalnih medija.
- Od ključne je važnosti eliminisati utjecaj ekstremista na nacionalne radio-difuzijske mreže i restrukturirati te mreže u skladu sa demokratskim normama javne radio-difuzije, a na osnovu modela iz zapadnoevropskih zemalja.
- Pošto su sva ova nastojanja usmjerena na podsticanje pluralizacije i demokratizacije, kao takva ona reduciraju monopol vladajućih oligarhija nad političkom scenom. Zbog toga, nacionalističke elite, nenavikle da rade u uvjetima pluralizma učiniće sve da opstruiraju procese pluralizacije i demokratizacije političkog života.
- Odustvo tržišne ekonomije je jedna od najznačajnijih prepreka stvaranju nezavisne medijske sfere. U takvim uvjetima mediji nisu sposobni da prežive bez spoljnje pomoći. Dakle, razvoj tržišne ekonomije i obuka medijskih menadžera da rade u takvim uvjetima osnovni su preduvjeti za uspješnu demokratizaciju i pluralizaciju medijske sfere.

- Ako je medijska politika na državnom nivou i u odnosu na najutjecajnije medije uspješna, vrlo je vjerovatno da će vladajuće stranke pokušati preusmjeriti svoj utjecaj na male lokalne i regionalne medije, te da će stvoriti svoje vlastite medije.
- Susjedne zemlje koje imaju snažne interese u datoj državi vršiče značajan utjecaj na sve sfere života u njoj, uključujući i medije. Zbog toga, međunarodna zajednica moraće regulirati pitanja međudržavnog emitovanja programa i distribucije štampe, te će vjerovatno biti prinuđena da spriječava negativan utjecaj tih susjednih država.
- Od velikog je značaja uspostava jakih lokalnih političkih aktera koji bi imali moć i korist da saraduju i očuvaju mir. Takvi uvjeti bi onda podstakli dalji razvoj civilnog društva i medijske sfere. Kako bi se spriječila fragmentacija političke scene te podstaklo kreiranje međuetničke kooperacije korisno je uspostaviti međuentitetske izborne zakone koji bi preferirali velike partije i koalicije.

No, slučaj BiH ima mnogo širu važnost koja nadilazi lokalne okvire. Pošto je riječ o ekstremnom slučaju, on u sebi obuhvata sve probleme koji se mogu sresti u jednom post-konfliktnom, multietničkom društvu u tranziciji koje nastoji da prilagodi svoj komunikacijski sistem novim potrebama. U tom kontekstu, primjenjena medijska politika može služiti i kao model za integraciju etničkih manjina u razvijenim društvima kakva su Njemačka ili Francuska, a osim toga, lekcije iz BiH mogu se koristiti za razvoj stabilizacijske politike u zemljama poput Makedonije, Azerbejdžana, ili Moldove koje su karakterisane jakim centrifugalnim tenzijama i kompleksnom etničkom različitosti. I konačno, stečena iskustva mogla bi biti korisna za otklanjanje tenzija u regionima kakvi su Kosovo i Jugoslavija, kada se tamo situacija stabilizuje i mirovni proces konačno zaživi.

Bibliografija

- Bennett, Christopher, No Flying Colors for Dayton – Yet, *Transitions*, Vol.4, No.7, decembar 1997.
- Bugajski, Janus, Stabilizing Partition With SFOR, *Transitions*, Vol.3, No.3, 21 februar 1997.
- Cullen, Tim, Bosnia's 'Marshall Plan', *Transitions*, Vol.2, No.26, 27 decembar 1996.
- Dahl, Robert A., *Poliarchy: Participation and Opposition*, New Haven and London: Yale University Press, 1971.
- Domi, Tanya L., The Media Experts Commission: 1998 Final Report, OSCE Mission to B&H, Sarajevo, 1998. (Također dostupno na OSCE misija u BiH, Web Site: <http://www.oscebih.org>)
- Human Rights Watch World Report 1998: Events of 1997*, Human Rights Watch, New York-Washington-London-Brussels, decembar 1997.
- ICG- International Crisis Group, *Media in Bosnia-Herzegovina: How International Support can be more effective*, ICG-International Crisis Group, Sarajevo, mart 1997.
- Jakubowicz, Karol, Freedom vs. Equality, *East European Constitutional Review*, 1993.
- Jakubowicz, Karol, Access to Media and Democratic Communication: Theory and Practice in Central and Eastern European Broadcasting, u Andreas Sajo and Monroe Price (ur.): *Rights of Access to the Media*, The Hague: Kluwer Law International, 1996.
- Jakubowicz, Karol, Media Legislation as a Mirror of Democracy, *Transitions*, Vol.2, No.21, oktobar 1996.
- Jakubowicz, Karol, Civil Society and Public service Broadcasting in Central and Eastern Europe, *Javnost/The Public*, Vol.3, No.2, 1996.

- Linz, Juan J. and Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1996.
- McQuail, Denis, *Mass Communication Theory: An Introduction*, SAGE Publication: London Thousand Oaks-New Delhi, 1994.
- Media Plan, *Monitoring Report: The B&H Media in Review*, Media Plan and the Institute for War and Peace Reporting, Sarajevo, Issues: Vol.1, No.5, 3 juli / Vol.2, No.2, 5 novembar / Vol.2, No.3, 20 novembar / Vol.2, No.4, 18 decembar, 1996a.
- Media Plan, *Monitoring Report / Media Coverage of the Election Campaign: Final Monitoring Report*, Media Plan and the Institute for War and Peace Reporting, Sarajevo, novembar 1996b.
- Media Plan, *'97 Elections Guide for Journalists in Bosnia & Herzegovina*, Media Plan, Sarajevo, august 1997a.
- Media Plan, *Monitoring Report: The B&H Media in Review*, Media Plan and the Institute for War and Peace Reporting, Sarajevo, Issues: 8. januar / 12. juli / 26. juli / 9. august / 23. august / 7. septembar / 21. septembar, 1997b.
- Montgomery, Michael, A Television Situation in Tumult, *Balkanmedia*, Vol.6, No.1, proljeće 1997.
- Moore, Patric, The Chess Players' Peace, *Transitions*, 12. juli 1996.
- OBN *Development Fact Sheet*, OBN Direction (neobjavljeno), Sarajevo, 1998.
- OHR, *OHR Media Strategy*, OHR Sarajevo, 1998a.
- OHR, *Report of the High representative for Implementation of the Peace Agreement to the Secretary-General of the United Nations*, 14 October 1998, (dostupno na OHR Web Site: www.ohr.int.)
- OSCE, *1997 Rules and Regulations Concerning the Media*, OSCE misija u BiH, Sarajevo, 1997.
- OSCE, *Media Experts Commission Fact Sheet*, OSCE Misija u BiH, Sarajevo, 1998a.
- OSCE, *Media Development Concept Paper for 1998*, OSCE Misija u BiH, Sarajevo, 1998b.
- Post-Soviet Media Law & Policy Newsletter / Former Yugoslavia: SFOR Takeover of Transmitters*, Benjamin N. Cardozo School of Law, Issue 40-41, 15. novembar, 1997.
- Reporters Sans Frontiers, 1997 Report: The Balkan Countries, *Balkanmedia*, Vol.6, No.1, proljeće 1996.
- Robinson, Gertrude Joch, *Tito's Maverick Media: The Politics of Mass Communications in Yugoslavia*, University of Illinois Press, Chicago, 1977.
- Snyder, Jack and Karen Ballentine, *Nationalism and the Marketplace of Ideas*, International Security, Vol.21, No.2, 1996.
- Splichal, Slavko, *Media Beyond Socialism*, Westview Press, Oxford, 1994.
- Sučić, Daria Sito, Bosnia's Three Separate Media Systems, *Transitions*, Vol.2, No.21, 18. oktobar 1996.
- Thompson, Mark, *Forging War: the media in Serbia, Croatia and Bosnia-Herzegovina*, Article 19, London, 1994.
- Wheeler, Mark i Media Plan Sarajevo, *Monitoring The Media: The Bosnian Elections 1996*, Institute for War & Peace Research, London, 1997.

Web Sites

Ured visokog predstavnika u BiH (OHR): <http://www.ohr.int>

OSCE misija u BiH: <http://www.oscebih.org>

Summary of the Dayton Peace Agreement: <http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/dayton.html>

The Dayton Peace Agreement: The General Framework Agreement: [hg http://www.ohr.int/gfa/gfafrm.html](http://www.ohr.int/gfa/gfafrm.html)